

ПУБЛІЧНЕ ТА ПРИВАТНЕ ПРАВО

Veselov M. Vidnovlennja pravoporjadku ta pravosuddja na deokupovanyh terytorijah. *Zovnishnja torgivlja: ekonomika, finansy, pravo*. 2023. № 2. S. 47-59. Serija. Jurydychni nauky. [https://doi.org/10.31617/3.2023\(127\)03](https://doi.org/10.31617/3.2023(127)03)

УДК 343.3/.4.985

ВЕСЕЛОВ Микола,

д. ю. н., професор, професор кафедри
державно-правових дисциплін
Криворізького навчально-наукового інституту
Донецького державного університету
внутрішніх справ

вул. Співдружності, 92А, м. Кривий Ріг,
Дніпропетровська обл., 5000, Україна
ORCID: 0000-0002-3963-2764
veselovndl@ukr.net

DOI: 10.31617/3.2023(127)03

VESELOV Mykola,

Doctor of Science (Law), Professor,
Professor of the Department of State
and Legal Disciplines
Kryvyi Rih Educational and Scientific Institute
of Donetsk State University of Internal Affairs
92A, Spivdruzhnosti St., Kryvyi Rih,
Dnipropetrovsk region, 5000, Ukraine
ORCID: 0000-0002-3963-2764
veselovndl@ukr.net

ВІДНОВЛЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ТА ПРАВОСУДДЯ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Вступ. Громадський порядок і внутрішня безпека є обов'язковою умовою панування закону, судового захисту прав громадян, публічного адміністрування і, відповідно, відбудови звільнених (деокупованих) територій.

Проблема. Одним з першочергових завдань держави після деокупації українських регіонів стає відновлення правоохоронної системи на цих територіях.

Метою статті є визначення засад, етапів і змісту відновлення правоохоронної та судової системи на постконфліктних (деокупованих) територіях України.

Методи. Емпіричною базою дослідження стали аналітичні огляди, наукові публікації та моніторинг інформації про події в Україні в інтернет-виданнях і засобах масової інформації. Завдяки поєднанню загальнонаукових та спеціальних методів пізнання вдалося опрацювати зазначений емпіричний матеріал та отримати власні

RESTORATION OF LAW AND ORDER AND JUSTICE IN THE DE-OCCUPIED TERRITORIES

Introduction. Public order and internal security are a prerequisite for the rule of law, judicial protection of citizens' rights, public administration and, accordingly, the reconstruction of liberated (de-occupied) territories.

Problem. One of the primary tasks of the state after the de-occupation of Ukrainian regions is the restoration of the law enforcement system in these territories.

The aim of the article is to determine the principles, stages and content of the restoration of the law enforcement and judicial system in the post-conflict (de-occupied) territories of Ukraine.

Methods. Analytical reviews, scientific publications and monitoring of information about events in Ukraine in online publications and mass media became the empirical basis of the research. Thanks to the combination of general scientific and special methods of cognition, it was possible to process the specified empirical material and obtain our own scientific conclusions, which are

Автор не отримував прямого фінансування для цього дослідження.

Copyright © 2023, Автор(и). Це стаття відкритого доступу, яка розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution License 4.0 (CC-BY) Міжнародна ліцензія, (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

наукові висновки, що корелюються з метою та завданнями статті.

Результати. Відновлення функціонування правоохоронної та судової системи на деокупованих територіях України є необхідним, але тривалим процесом. Він має здійснюватися на підставі певних принципів з огляду на міжнародний досвід і поетапність. Встановлено, що відновлення правоохоронної та судової систем на деокупованих територіях України відбувається за власним сценарієм без участі міжнародної поліцейської місії, відповідно до єдиної національної структури цих органів.

Висновки. Процес відновлення пропонується поділити на три етапи, які залежно від конкретних регіонів матимуть два варіанти: стабілізаційний, конструктивний та адаптивний (для територій, окупованих військами агресора після 24.02.2022 р. та звільнених Збройними силами України шляхом контрнаступу; стабілізаційний, реконструктивний та адаптивний (для територій Донбасу та Криму, окупованих з 2014 р.). Кожний з наведених етапів має свої завдання, ресурси та особливості здійснення.

Ключові слова: правоохоронна система, судова система, правоохоронний орган, правоохоронна діяльність, правопорядок, правосуддя, поліцейська діяльність, міжнародна поліцейська місія, окупація, деокупація, постконфліктна територія.

JEL Classification: K 39, K 49.

Конфлікт інтересів: Автор заявляє, що він не має фінансових чи нефінансових конфліктів інтересів щодо цієї публікації; не має відносин з державними органами, комерційними або некомерційними організаціями, які могли б бути зацікавлені у поданні цієї точки зору. З огляду на те, що автор не працює в установі, яка є видавцем журналу, що може зумовити потенційний конфлікт або підозру в упередженості, остаточне рішення про публікацію цієї статті (включно з вибором рецензентів і редакторів) приймалося тими членами редколегії, які не пов'язані з цією установою.

correlated with the purpose and tasks of the article.

Results. Restoring the functioning of the law enforcement and judicial system in the de-occupied territories of Ukraine is a necessary but long-term process. It should be carried out on the basis of certain principles, in particular, taking into account international experience and phasing. It was established that the restoration of the law enforcement and judicial systems in the de-occupied territories of Ukraine takes place according to its own scenario without the participation of the international police mission, in accordance with the unified national structure of these bodies.

Conclusions. The restoration process is proposed to be divided into three stages, which, depending on specific regions, will include two options: 1) stabilization, constructive and adaptive (for territories occupied by the aggressor's troops after 02/24/2022 and liberated by the Armed Forces of Ukraine as a result of the counteroffensive; 2) stabilization, reconstructive and adaptive (for the territories of Donbass and Crimea, occupied since 2014). Each of the above stages has its own tasks, resources and implementation features.

Keywords: law enforcement system, judicial system, law enforcement agency, law enforcement activity, law and order, justice, police activity, international police mission, occupation, de-occupation, post-conflict territory.

Вступ. У січні 2023 р. Європейський суд з прав людини ухвалив рішення, яким чітко зазначив міжнародну позицію, що російська воєнна агресія проти України почалася ще у 2014 р. з окупації Криму і частини території Донбасу [1]. Станом на 2021 р. під тимчасовою російською окупацією перебувало 43.3 тис. км², або 7 % української території. Після початку повномасштабного російського вторгнення у лютому 2022 р. ця площа зросла майже утричі. Протягом року війни у результаті контрнаступу Збройні сили України (далі – ЗСУ) сумарно звільнили 52.5 % окупованих з лютого 2022 р. територій – майже 78 тис. км². Водночас під російською окупацією залишається близько 71 тис. км² українських територій [2].

Проблема. Громадський порядок і внутрішня безпека є обов'язковою умовою панування закону, судового захисту прав громадян, публічного адміністрування й відповідно відбудови звільнених (деокупованих) територій. За відсутності правопорядку та суспільного спокою мешканців місцевих громад забезпечувати відновлення цивільного

життя у постконфліктних районах украї важко. Тож одним з першочергових завдань держави після деокупації українських регіонів стає відновлення правоохоронної системи на цих територіях. Проте правоохоронна діяльність є лише одним з аспектів забезпечення правопорядку та безпеки. Важливим аспектом відновлення конституційного ладу на звільнених територіях також є створення незалежної та дієвої системи правосуддя. Нездатність легітимних державних органів переслідувати воєнних злочинців, зокрема колаборантів, перешкоджає встановленню атмосфери довіри, необхідної для повернення тимчасово переміщених осіб і процесу реінтеграції мешканців повернутих регіонів. Відсутність верховенства права, правопорядку та потрібного (у цих умовах) рівня громадської безпеки також може послабити авторитет цивільної (воєнно-цивільної) адміністрації, а також перешкоджати ухваленню рішень щодо спрямування іноземних інвестицій у відновлення інфраструктури та економіки постконфліктних територій. Тож усі елементи сектору безпеки та правосуддя є критично важливими від самих ранніх етапів відновлення на постконфліктних територіях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. А. Петрина наголошує, що деокупація постає як процес, у якому люди не лише відновлюють свою територію, але й відіграють центральну роль у відстоюванні менш руйнівного та більш придатного для життя майбутнього планети [3]. Погоджуючись з цим і відходячи від загальнопланетарних масштабів цієї проблематики, зазначимо, що вона має чимало більш конкретних пріоритетних цілей і напрямів, теоретичне опрацювання яких також потребує уваги. Специфіка предмета цього дослідження полягає в тому, що наявні до 2022 р. публікації (наприклад, М. Яковенка [4], А. Кориневича та Т. Короткого [5]) про реінтеграцію окупованих (анексованих) територій України, зокрема відновлення там українського правосуддя та діяльності національних правоохоронних інституцій, на сьогодні вже сприймаються інакше. Варто зосередитись на наукових працях, що містять вивчення проблем і досвід функціонування правоохоронної системи в умовах війни чи післявоєнного забезпечення правопорядку, громадської безпеки, правосуддя на постконфліктних територіях (у нашому дослідженні використано зокрема публікації А. Полчанова [6], Р. Каплана [7], М. Фішер [8], М. Макнерні [9], О. Нестеренка [10], Х. Аласгарова [11], Т. Скоко [12]). Результати аналізу закордонних публікацій (на прикладі постконфліктного урегулювання в деяких «гарячих точках» світу) надають певне уявлення про досвід цих відносин, але жоден з них не є абсолютно дотичним з реаліями російсько-української війни. Водночас вітчизняних наукових досліджень на цю тематику на сьогодні також бракує.

Метою статті є визначення засад, етапів та змісту відновлення правоохоронної та судової системи на постконфліктних (деокупованих) територіях України.

Методи. Емпіричною базою дослідження стали аналітичні огляди, наукові публікації та моніторинг інформації про події в Україні в інтернет-виданнях і засобах масової інформації. Завдяки поєднанню загальнонаукових і спеціальних методів пізнання – діалектичного, формально-юридичного, порівняльного аналізу та синтезу – зазначений емпіричний матеріал опрацьовано та отримані наукові висновки, що корелюються з метою та завданнями статті.

Результати дослідження. Метою постконфліктного відновлення у найбільш загальному розумінні є максимально ефективного подолання наслідків бойових дій у всіх сферах суспільного життя, запобігання майбутнім конфліктам і створення умов для сталого розвитку постраждалих районів. Конкретні завдання відновлення визначаються масштабністю втрат, фінансовим потенціалом держави та допомогою її стратегічних й економічних партнерів, іншими параметрами постконфліктної ситуації. До того ж виконання окреслених завдань може починатись як одночасно, так і базуватись на результатах заходів, проведених на попередніх етапах постконфліктної регенерації [6, с. 34]. Об'єктами постконфліктного відновлення є: безпека, правосуддя, соціально-економічний добробут, державне управління та партнерство з громадою [13, с. 3]. Перші з зазначених об'єктів стосуються всіх аспектів безпеки та захисту прав громадян, зокрема й через відновлення правоохоронних і судових органів (установ), їхньої нормальної діяльності.

Міжнародний історичний досвід має декілька *моделей* побудови правоохоронної системи на постконфліктних територіях:

- створення міжнародних поліцейських місій;
- відновлення місцевих правоохоронних структур;
- міжнародне сприяння у відновленні діяльності національної правоохоронної системи.

Обрання одного із запропонованих варіантів зумовлено низкою зовнішньополітичних та внутрішніх національних факторів (чи відбувався внутрішній збройний конфлікт або зовнішня військова агресія, причина та масштаби конфлікту, способи його дипломатичного урегулювання, етнічний склад та ідеологічні погляди мешканців місцевих громад тощо).

Залежно від моделі організації правоохоронної системи міжнародні поліцейські місії сьогодні, наприклад, можуть не лише мати повноваження щодо нагляду за діяльністю місцевих правоохоронних органів, але й створювати місцеві поліцейські сили там, де їх немає; навчати місцевих правоохоронців, щоб забезпечити відповідність їхньої діяльності міжнародним стандартам демократичної поліції; допомагати місцевим правоохоронним органам у розслідуванні ймовірних порушень прав людини; реструктуризувати місцеві поліцейські сили таким чином, щоб раціоналізувати їхній штат і досягти етнічного паритету, що

відображав би інтереси громади, якій вони служать; здійснювати моніторинг судових процесів; у деяких випадках самостійно виконувати завдання охорони правопорядку. Міжнародна цивільна поліція (CIVPOL) може сприяти у відновленні та функціонуванні національної (місцевої) правоохоронної системи разом з миротворчими військами, міжнародними судовими установами, прокурорами та кримінально-правовими експертами, а також правозахисниками [7, с. 45–46].

Поліцейські місії можна диференціювати залежно від наявних владних повноважень: так, у Боснії та Герцеговині міжнародні поліцейські повноваження здебільшого обмежуються моніторингом, навчанням та реструктуризацією місцевих сил поліції. У Косові та Східному Тиморі навпаки міжнародна цивільна поліція від самого початку урегулювання конфлікту взяла на себе повну відповідальність за забезпечення правопорядку до створення новосформованих місцевих поліцейських сил. На початковому етапі відновлення хорватського державного суверенітету на території Східної Славонії (після війни Хорватії за незалежність у 1991–1995 рр.) місцеві правоохоронні органи являли собою гібрид двох моделей: використання невеликої кількості міжнародної поліції для проведення спеціальних операцій та опора на місцеву поліцію, відновлену Тимчасовою адміністрацією ООН для Східної Славонії (UNTAES) [7, с. 46].

М. Фішер, аналізуючи досвід відновлення територій після збройних конфліктів у країнах Західних Балкан, звертає увагу, що перед правоохоронною системою постають такі специфічні завдання: розслідування воєнних злочинів, чисельних порушень прав людини окупаційним режимом, встановлення причетних до їхнього скоєння осіб та притягнення їх до юридичної відповідальності; розшук зниклих безвісти осіб через збройні дії чи окупації; екстимація та ідентифікація непізнаних тіл і людських останків [8, с. 7].

У системі міжнародної практики постконфліктної політики відновлення нормального функціонування системи правоохоронних органів називають загальним терміном «*реформування сектору безпеки*» [8, с. 7]. Встановлення правопорядку та забезпечення національної безпеки на постконфліктних територіях залежить від ефективної діяльності правоохоронних органів, доступності та дієвості судового захисту та часто вимагатиме реалізації ширшого плану реформ, зокрема проведення стабілізаційних заходів, демілітаризацію населення, контроль над озброєнням, надалі – демобілізацію та реінтеграцію українських військових, а також розбудову демократичних інституцій.

Для відновлення правоохоронної та судової системи на постконфліктних територіях важливо дотримуватись таких принципів: урахування міжнародного досвіду; розумна (виважена) дотація витрат; єдність двох підходів: оновлення старого та створення нового; поетапність; перманентне вдосконалення програм відновлення та реабілітації територій [6, с. 34].

М. Фішер виокремлює такі *етапи* постконфліктного урегулювання: криза, посткризова ситуація (тобто до повного урегулювання конфлікту), ситуація після врегулювання та стадія довгострокового відновлення, на кожному з яких змінюється пріоритетність та масштабність описаних заходів [14, с. 7]. А. Полчанов цей процес поділяє на *початковий, передбазовий, базовий, репатріаційний, адаптаційний* етапи [6, с. 34]. На прикладі ситуації в Україні сьогодні дуже важко виокремити якийсь з наведених етапів у чистому вигляді, оскільки необхідність у налагодженні мирного життя в окремих деокупованих регіонах виникає на фоні активних бойових дій, постійного тиску з боку ворога по широкому фронту від півдня до сходу країни. Відповідно відновлення правоохоронних та судових органів відбувається в умовах загальної кризи (до повного урегулювання конфлікту (відновлення повної територіальної цілісності України) ще на жаль далеко).

Розглядаючи приклад участі американського військового контингенту у процесі відновлення на територіях Афганістану та Іраку, М. Макнерні зазначає такі стадії, як-от: *стабілізація та реконструкція* – ця концепція передбачає взаємозв'язок воєнних заходів та операцій зі стабілізації ситуації під керівництвом військових і відбудови правоохоронних, судових і цивільних структур під керівництвом цивільної адміністрації. Армійська доктрина стверджує, що стабілізаційні заходи включають операції та бойові дії проти залишків повстанців (військових сил противника), миротворчі операції, допомогу у забезпеченні публічної безпеки. Діяльність з реконструкції має всі аспекти вдосконалення управління: навчання цивільних адміністраторів, покращення основних послуг і безпеки, підтримка громадянського суспільства та самовизначення, а також просування верховенства права й економічний розвиток [9, с. 34].

Заходи зі стабілізації та реконструкції М. Макнерні поділяє на декілька етапів. Перший етап охоплює кілька перших місяців від початку стабілізаційних заходів, коли ще досить активно простежується роль воєнної місії у ліквідації воєнно-цивільної напруженості, подоланні наслідків гуманітарної кризи, забезпеченні місцевого населення засобами першої необхідності. Високий попит на транспортні засоби, засоби зв'язку та спеціалізований військовий персонал обумовлюється обмеженими можливостями цивільних адміністрацій, які за вирішення цивільних завдань змушені покладатися на військову допомогу у наданні транспорту та/чи супроводу [9, с. 36]. Цей етап супроводжується проведенням (спільними зусиллями військових та доданих правоохоронних сил) системних локальних військових і так званих поліцейських операцій з перевірки місцевості, виявлення та взяття в полон чи ліквідації залишків сил супротивника, колаборантів, сепаратистів, терористів, розмінування територій та об'єктів. Після першого етапу зусилля воєнно-цивільної адміністрації та право-

охоронних органів спрямовуються на вирішення трьох послідовних завдань: підвищення безпеки, посилення цивільного управління та сприяння у відбудові територій. Це супроводжується розгортанням національної (місцевої) поліції, організацією патрулювання та посиленням охорони важливих об'єктів інфраструктури, роззброєнням місцевого населення [9, с. 37].

Ситуація в Україні зумовлює власну модель у відновленні правоохоронної та судової системи на деокупованих територіях. Тож залежно від регіону доцільно виокремити *два варіанти* реалізації цієї моделі.

На територіях, окупованих після 24.02.2022 р. та звільнених ЗСУ у результаті контрнаступу, можна виділити *стабілізаційний, конструктивний та адаптивний* етапи. Щодо територій Донбасу (так звані «ДНР» і «ЛНР») та Криму, захоплених та анексованих росією у 2014 р., необхідно говорити про *стабілізаційний, реконструктивний та адаптивний* етапи. У чому полягає різниця?

Річ у тому, що на час початку широкомасштабної війни (2022 р.) Україна мала налагоджену національну систему правоохоронних і судових органів (установ). На період тимчасової окупації особовий склад цих територіальних підрозділів здебільшого евакуйовано до інших, як правило, сусідніх регіонів країни, певна частина з них зберегла навіть свою структурну побудову. Щодо роботи судів, то Законом України від 03.03.2022 р. № 2112-IX Вищу раду правосуддя наділено правом за поданням Голови Верховного Суду, у разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин під час воєнного або надзвичайного стану, через військові дії, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами змінювати територіальну підсудність судових справ, що розглядаються в такому суді, шляхом її передачі до суду, найбільш територіально наближеного до суду, який не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду. Головою Верховного Суду на виконання зазначеного Закону України видано 13 розпоряджень про зміну територіальної підсудності 128 судів у 10 областях України [10, с. 342]. Своєю чергою на тимчасово непідконтрольних українській владі територіях Донбасу і Криму терористичними організаціями «ДНР/ЛНР» національну систему правоохоронних і судових органів зруйновано, а нову – побудовано на кшталт російської. Отже, відновлення таких систем у цих районах після деокупації на другому етапі (реконструктивному) буде проводитися шляхом корінної перебудови структури та ієрархії відповідних правоохоронних та судових органів за національним зразком.

На початковому – *стабілізаційному етапі* відновлення функціонування правоохоронних органів основними завданнями їхньої діяльності є забезпечення правопорядку та громадської безпеки на постконфліктній території. Стабілізація (англ. «*stabilization*», нім. «*stabilisierung*») –

зміцнення, набування стійкості, незмінності, сталості. Коли ж ми говоримо про *стабілізаційні заходи на постконфліктних (деокупованих) територіях*, маємо на увазі низку заходів організаційно-розпорядчого, інженерно-технічного, соціально-гуманітарного та правоохоронного (зокрема й оперативно-службового та превентивного) характеру, які спрямовані на відновлення правопорядку, охорони прав і фізичного захисту громадян, зміцнення громадської безпеки, першочергового забезпечення життєдіяльності інфраструктури, подолання наслідків бойових дій та діяльності окупаційного режиму, фіксування воєнних злочинів та інших правопорушень на звільнених від ворога територіях України.

Цей етап має починатися відразу після деокупації територій певних громад чи припинення на їхній території активних бойових дій. До основних напрямів діяльності правоохоронних органів, що реалізуються в межах стабілізаційних заходів спільно з військовими, можна віднести: повернення звільненому від окупації населенню відчуття безпеки; забезпечення постраждалих від російської агресії медикаментами та речами першої потреби, а також надання допомоги у ліквідації наслідків застосування противником засобів ураження; документування воєнних злочинів та збір необхідної доказової бази; забезпечення охорони об'єктів інфраструктури; виявлення диверсійних груп та пособників ворога; розмінування територій; здійснення фільтраційних заходів та інше. Такі заходи реалізуються завдяки «залишкам» місцевих правоохоронців і доданих сил і засобів («зведених загонів поліції»), відряджених з інших регіонів держави. У разі деокупації лише частини певної адміністративно-територіальної одиниці (населеного пункту, громади, району) правоохоронні функції на цій контрольованій території можуть виконуватися завдяки підрозділам і особовому складу правоохоронних органів найближче розташованих інших районів чи навіть області, як це видається доцільнішим з міркувань забезпечення логістичних зв'язків та комунікацій тощо.

Наступний – *конструктивний (реконструктивний) етап*: комплектування типової структури та штату правоохоронних органів особовим складом (персоналом) на постійній основі, повернення та поновлення звичайного режиму діяльності судових органів; організація необхідного матеріально-технічного оснащення, забезпечення постійними чи тимчасовими приміщеннями сформованих чи повернутих до постійного місця дислокації підрозділів правоохоронних органів; налагодження взаємодії відновлених правоохоронних та судових органів; подальша диференціація напрямів службової діяльності (відповідно до завдань та повноважень правоохоронного органу) за уповноваженими службами (підрозділами); проведення безпекового аудиту (обігу зброї, правопорушень, кількості осіб, залучених у конфлікті, працездатності систем безпеки та правосуддя).

На зазначеному етапі діяльність правоохоронної системи спрямовується на найшвидшу нормалізацію оперативної обстановки й відновлення правопорядку та здійснення правосуддя, усунення загрози життю чи здоров'ю громадян, створення умов для нормального функціонування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, інших соціальних інститутів суспільства.

Адаптивний етап відновлення починається з оцінки стабільності та контрольованості зовнішньої ситуації й внутрішніх процесів підтримання правопорядку, забезпечення публічної безпеки, прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб у регіоні, аналізу здатності правоохоронної системи контролювати та впливати на зазначені процеси. Подальші заходи для адаптивного етапу (періоду) визначаються шляхом аналізу проблемних ситуацій та через ступень готовності правоохоронної системи до потенційних загроз і криз в їхньому прояві у секторі безпеки та правопорядку на зазначеній та прилеглих територіях, наявності необхідних кадрових та матеріально-технічних, фінансових резервів, рівнем підготовки персоналу (працівників правоохоронних органів, військовослужбовців) і ступенем профілактичних заходів, ефективністю застосовуваних методів керування.

Так само, як і на значній території України, у Нагорному Карабасі після воєнного конфлікту всю інфраструктуру регіону доведеться відбудовувати «з нуля» і, як слушно зазначає з цього приводу Х. Аласгаров, з самого початку проєкти такого відновлення мають містити впровадження сучасних інновацій і технологій з питань безпеки та правопорядку місцевих громад. Серед заходів відбудови населених пунктів важливим є забезпечення цих територій стабільним мобільним покриттям для інтеграції у правоохоронну діяльність та забезпечення судочинства сучасних інформаційних і комунікаційних технологій [11, с. 56, 65].

Інноваційні технології значно підвищують ефективність правоохоронних органів під час виконання покладених на них обов'язків [15, с. 159]. Функціонування електронних ресурсів МВС України, Державної судової адміністрації України, наприклад, системи «Електронний суд», інших інноваційних ІТ-проєктів створення безпечного середовища (зокрема «Розумне місто» і «Розумне село») сприятиме відновленню та урбанізації спустошених населених пунктів, налагодженню необхідних комунікацій з населенням, спростить порядок надання поліцейських, судових та інших публічних послуг у даних регіонах.

На останок необхідно звернути увагу, що у майбутньому на реконструктивному етапі відновлення правоохоронної та судової системи на територіях тимчасово окупованих Донеччини, Луганщини та Криму українська влада зіткнеться з проблемою дефіциту кадрів для комплектування відповідних органів. Доля всіх громадян України,

які зараз обіймають посади в силових та судових структурах на цих територіях, співпрацюючи з окупаційним режимом, має бути вирішена у встановленому кримінальним і кримінально-процесуальним законодавством України порядку. Крім того, здебільшого місцеве населення, що мешкало на час окупації у цих громадах через тривалий вплив насильницької російської пропаганди, зараз фактично не поділяє національних українських цінностей та інтересів, тож знадобиться чимало часу на їх повторну інтеграцію та адаптацію до українського суспільного життя. Відповідно виникатиме питання про придатність упродовж певного періоду таких кандидатів (за морально-ідеологічними якостями) до служби у правоохоронних органах чи на посадах суддів. Осіб, які тимчасово залишили цю місцевість і виїхали до інших регіонів України, навіть за умови їхнього повернення на «малу батьківщину» для формування «з нуля» правоохоронних та судових органів, буде недостатньо. Своєю чергою можна спрогнозувати, що комплектування цих посад завдяки кандидатам з інших регіонів країни на адаптивному етапі також викликатиме соціальну напруженість серед місцевої спільноти. Наприклад, хорватський досвід свідчить, що після досягнення мирних домовленостей у районах Східної Славонії органи «перехідної поліції» формувалися за пропорційним етнічним принципом (кількість місцевих сербів спочатку значно перевищувала кількість хорватів). Але це не влаштовувало вимушених переселенців, які побоювалися повертатися додому за таких умов. З часом частка хорватів у поліцейських органах поступово збільшувалася. А у грудні 1997 р. перехідні правоохоронні органи повністю інтегровані у систему МВС Хорватії [12, с. 29–30]. На сьогодні зарахування до лав чи обіймання вакантних посад у системі правоохоронних органів цієї балканської країни у будь-якому регіоні здійснюється без етнічних умовностей, суто за загальними та/чи професійними критеріями (громадянство, вік, освіта, стан здоров'я тощо) [16].

Висновки. Отже, відновлення функціонування правоохоронної та судової системи на деокупованих територіях України є необхідним, але тривалим процесом. Він має здійснюватися на підставі певних принципів, зокрема врахування міжнародного досвіду та поетапності.

Відновлення зазначених систем на деокупованих територіях України відбувається за власним (національним) сценарієм без участі міжнародної поліцейської місії, відповідно до єдиної національної структури цих органів. Умовно процес відновлення пропонується поділити на три етапи, які залежно від конкретних регіонів включатимуть два варіанти: стабілізаційний, конструктивний та адаптивний (для територій, окупованих військами агресора після 24.02.2022 р. та звільнених ЗСУ (вже на сьогодні чи у майбутньому) завдяки контрнаступу; стабілізаційний, реконструктивний та адаптивний (для територій Донецької, Луганської областей та АР Криму, окупованих (анексо-

ваних) з 2014 р.). Кожний з наведених етапів має свої завдання, ресурси та особливості здійснення.

Утім конфлікт в Україні (повномасштабна війна за суверенітет та цілісність держави) ще триває, тож говорити про відновлення зазначених структур на постконфліктних територіях можна лише на перспективу. Проте вже сьогодні необхідно звертати увагу на прогнозовані проблеми (наприклад, кадровий дефіцит для відновлення правоохоронної та судової систем Криму й Донбасу), які можуть виникнути після повернення цих територій Україною та їх реінтеграції, а отже завчасно розробляти та втілювати стратегію їх вирішення. Проте це питання цілком заслуговує на окреме дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Суд у Страсбурзі виніс рішення у справі про окупацію Донбасу, оголосить 25 січня. *Європейська правда*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/01/9/7153784/> (дата звернення: 08.02.2023).
2. ЗСУ звільнили більше половини територій, які Росія захопила після 24 лютого. *LB.ua* URL: https://lb.ua/society/2022/11/14/535826_zsu_zvilnili_bilshe_polovini.html (дата звернення: 08.02.2023).
3. Petryna, A. (2023). De-occupation as planetary politics: On the Russian war in Ukraine. *American Ethnologist*. <https://doi.org/10.1111/amet.13140>.
4. Яковенко М. О. Організація діяльності органів досудового розслідування в умовах реалізації стратегії відновлення цілісності України та деокупації Донбасу. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка*. 2018. Вип. 2(82). С. 320–329.
5. Кориневич А., Короткий Т. Перехідне правосуддя для України: per aspera ad astra. *Право України*, 2020. № 12. С. 129–149. <https://doi.org/10.33498/louu-2020-12-129>.
6. Полчанов А. Ю. Постконфліктне відновлення як система. *Економіка та держава*. 2017. № 5. С. 33–39.
7. Caplan, R. (2005). International governance of war-torn territories: rule and reconstruction: rule and reconstruction. OUP Oxford, 283 p.
8. Fischer, M. (2016). Transitional Justice: Lessons from the Western Balkans. Berghof Policy Brief, 05, 13 p.
9. McNerney, M.J. (2006). Stabilization and reconstruction in Afghanistan: are PRTs a model or a muddle? *Parameters*, 35(4): 32–46. <https://doi.org/10.55540/0031-1723.2280>.
10. Нестеренко О. Діяльність судів в умовах воєнного стану. *Діяльність державних органів в умовах воєнного стану*: збірник матеріалів Міжнародного науково-практичного онлайн-семінару, (м. Кривий Ріг, 29.04.2022 р.). Кривий Ріг, 2022 С. 342–344.
11. Alasgarov, H. (2022). Azerbaijan's smart cities/villages concepts for Karabagh region. How real and doable to lead to success? *Rendészet-Tudomány-Aktualitások*. A rendészet-tudomány a fiatal kutatók szemével. Konferenciakötet. Budapest, 53–68.
12. Skoko, T. (2019). Erdutski sporazum i mirna reintegracija hrvatskog Podunavlja. Master's thesis. University of Zagreb, 77 p.
13. Center for Strategic and International Studies and the Association of the United States Army. (n. d.). PostConflict Reconstruction Task Force Frame work. URL:

- http://peacebuildingcentre.com/pbc_documents/postconflict_reconstruction_task_forceframework.pdf (the date of appeal: 10.02.2022).
14. Fischer M. (2004). Recovering from Violent Conflict: Regeneration and (Re) Integration as Elements of Peace building. Berghof Research Center for Constructive Conflict Management. URL: <https://berghof-foundation.org/library/recovering-from-violent-conflict-regeneration-and-re-integration-as-elements-of-peacebuilding> (the date of appeal: 10.02.2022).
 15. Tulinov, V. S., Bilykh, I. V., Merdova, O. M., Volobuieva, O. O., Veselov, M. Y. (2022). Activities of Law Enforcement Agencies in the Context of the Introduction of Innovative Technologies (Comparative Legal Aspect). *Cuestiones Políticas*, 40/72: 145–163. <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4072.08>.
 16. Postani policajac/policajka. (n.d.). *Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske*. URL: <https://policijska-akademija.gov.hr/policijska-skola-josip-jovic-34/postani-policajac-policajka/4018#UVJETI%20PREK> (the date of appeal: 10.02.2022).

REFERENCES

1. Sud u Strasburzi vynis rishennja u spravi pro okupaciju Donbasu, ogolosyt' 25 sichnja [The court in Strasbourg has issued a decision in the case of the occupation of Donbas, it will be announced on January 25]. *Jevropejs'ka pravda – European truth*. <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/01/9/7153784/> (the date of appeal: 08.02.2023) [in Ukrainian].
2. ZSU zvil'nyly bil'she polovyny terytorij, jaki Rosija zahopyla pislja 24 ljutogo [The Armed Forces of Ukraine liberated more than half of the territories which Russia captured after February 24]. (2022). *LB.ua*. https://lb.ua/society/2022/11/14/535826_zsu_zvilnili_bilshe_polovini.html (the date of appeal: 08.02.2023) [in Ukrainian].
3. Petryna, A. (2023). De-occupation as planetary politics: On the Russian war in Ukraine. *American Ethnologist*. <https://doi.org/10.1111/amet.13140> [in English].
4. Jakovenko, M. O. (2018). Organizacija dijal'nosti organiv dosudovogo rozsliduvannja v umovah realizacii' strategii' vidnovlennja cilisnosti Ukrai'ny ta deokupacii' Donbasu [Organization of the activities of pre-trial investigation bodies in the context of the implementation of the strategy of restoring the integrity of Ukraine and the de-occupation of Donbas]. *Visnyk Lugans'kogo derzhavnogo universytetu vnutrishnih sprav im. E.O. Didorenka – Bulletin of the Luhansk State University of Internal Affairs named after E.O. Didorenko*, 2(82), 320-329 [in Ukrainian].
5. Korynevych, A., & Korotkyj, T. (2020). Perehidne pravosuddja dlja Ukrai'ny: per aspëra ad astra [Transitional justice for Ukraine: per aspëra ad astra]. *Pravo Ukrai'ny – Law of Ukraine*, 12, 129-149 [in Ukrainian].
6. Polchanov, A. Ju. (2017). Postkonfliktne vidnovlennja jak systema [Polchanov A. Yu. Post-conflict recovery as a system]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and the state*, 5, 33-39 [in Ukrainian].
7. Caplan, R. (2005). International governance of war-torn territories: rule and reconstruction: rule and reconstruction. OUP Oxford, 283 p. [in English].
8. Fischer, M. (2016). Transitional Justice: Lessons from the Western Balkans. *Berghof Policy Brief*, 05, 13 p. [in English].
9. McNerney, M. J. (2006). Stabilization and reconstruction in Afghanistan: are PRTs a model or a muddle? *Parameters*, 35(4), 32-46. <https://doi.org/10.55540/0031-1723.2280> [in English].
10. Nesterenko, O. (2022). Dijal'nist' sudiv v umovah vojennoho stanu. [Activities of courts under martial law]. *Dijal'nist' derzhavnyh organiv v umovah vojennoho stanu: zbirnyk materialiv Mizhnarodnogo naukovopraktychnogo onlajn-seminaru – Activities of state bodies under martial law: a collection of materials of the International*

- Scientific and Practical Online Seminar*, (m. Kryvyj Rig, 29.04.2022 r.). Kryvyj Rig, 342-344 [in Ukrainian].
11. Alasgarov, H. (2022). Azerbaijan's smart cities/villages concepts for Karabagh region. How real and doable to lead to success? *Rendészet-Tudomány-Aktualitások*. A rendészettudomány a fiatal kutatók szemével. Konferenciakötet. Budapest, 53-68 [in English].
 12. Skoko, T. (2019). Erdutski sporazum i mirna reintegracija hrvatskog Podunavlja. Master's thesis. University of Zagreb, 77 p. [in English].
 13. Center for Strategic and International Studies and the Association of the United States Army. (n. d.). PostConflict Reconstruction Task Force Framework. http://peacebuildingcentre.com/pbc_documents/postconflict_reconstruction_task_forceframework.pdf (the date of appeal: 10.02.2022) [in English].
 14. Fischer, M. (2004). Recovering from Violent Conflict: Regeneration and (Re) Integration as Elements of Peace building. Berghof Research Center for Constructive Conflict Management. <https://berghof-foundation.org/library/recovering-from-violent-conflict-regeneration-and-re-integration-as-elements-of-peacebuilding> (the date of appeal: 10.02.2022) [in English].
 15. Tulinov, V. S., Bilykh, I. V., Merdova, O. M., Volobuieva, O. O., & Veselov, M. Y. (2022). Activities of Law Enforcement Agencies in the Context of the Introduction of Innovative Technologies (Comparative Legal Aspect). *Cuestiones Políticas*, 40/72: 145–163. <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4072.08> [in English].
 16. Postani policajac/policajka. (n. d.). *Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske*. <https://policijska-akademija.gov.hr/policijska-skola-josip-jovic-34/postani-policajac-policajka/4018#UVJETI%20PREK> (the date of appeal: 10.02.2023) [in English].

Надійшла до редакції 11.02.2023.

Прийнято до друку 23.02.2023.

Публікація онлайн 21.04.2023.